

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-6>

УДК 911.3:338.48:069.5

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА МУЗЕЙНОГО ТУРИЗМОЗНАВСТВА

PROBLEMS OF DETERMINING THE OBJECT OF MUSEUM TOURISM STUDIES

Сайчук Віктор Степановичкандидат географічних наук, доцент,
Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9489-0822>**Дудник Іван Миколайович**доктор географічних наук, професор,
Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6565-158X>**Пестушко Валерій Юрійович**кандидат географічних наук, доцент, професор,
Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8812-0557>**Saichuk Viktor, Dudnyk Ivan, Pestushko Valerii**
Nation Aviation University

В статті розглянуто питання, пов'язані з визначенням об'єктів музейного туризму та їхнім впливом на розвиток туризму в цілому. Окреслено підходи до визначення об'єктів музейного туризму, а також висвітлено основні проблеми, які виникають у зв'язку з цим. Вивчення теоретичних та практичних аспектів організації та розвитку музейного туризму дозволяє створювати ефективні стратегії розвитку музейного туризму, які враховують потреби туристів, можливості музеїв та їхній імідж, а також економічні та соціальні аспекти. Дослідження різноманітних форм та методів музейної діяльності також дозволяє розробляти нові та цікаві експозиції та програми, які можуть приваблювати туристів та збільшувати їхній інтерес до музейних об'єктів, змінюючи традиційні функції музеїв та формуючи нові функції (зокрема, рекреаційну та комунікативну).

Ключові слова: музейний туризм, об'єкт музейного туризму, музейне туризмознавство, музеї, функції музеїв, розвиток туризму.

The article examines the problems of defining the object of museum tourism studies. The aim of the study is to identify the key issues that arise in defining the object of museum tourism and to propose possible ways to address them. The relevance of the topic lies in the growing interest in museum tourism and the need to create clear frameworks for scientific and practical work in this area. The methodology involves a critical review of existing literature on museum tourism and related fields, as well as a conceptual analysis of key terms and concepts. The results indicate that the object of museum tourism research is complex and multifaceted, and that its definition is influenced by various factors such as museum type, visitor purpose and characteristics. The study proposes a basis for defining the object of museum tourism that takes these factors into account and creates a foundation for further research and practice. The practical value of the article lies in its contribution to the development of a more comprehensive understanding of museum tourism. The problem with defining the object of museum tourism lies in the fact that the term "museum tourism" can have various interpretations and cover diverse objects of the tourism industry. One of the main difficulties is to clearly define what exactly constitutes the object of museum tourism. On the one hand, the object of museum tourism can be traditional museums that preserve and exhibit collections related to history, culture, science, and art. However, on the other hand, objects of museum tourism can also include archaeological sites, historical places, architectural monuments, parks and gardens with preserved cultural heritage, which also offer exhibitions, museums, and displays to tourists. Studying the theoretical and practical aspects of organizing and developing museum tourism allows for the creation of effective strategies that consider tourists needs, museums possibilities and their image, as well as economic and social aspects. Researching various forms and methods of museum activities also enables the development of new and interesting exhibitions and programs that can attract tourists and increase their interest in museum objects.

Keywords: museum tourism, museum object, museum tourism studies, museums, museum functions, tourism development.

Постановка проблеми. В сучасному суспільстві музеї перетворились на культурні та просвітницькі центри життя людей. Вони допомагають зберегти історичну та культурну спадщину, розширюють знання та світогляд відвідувачів, пропагують культурні цінності та стимулюють розвиток туризму. Музеї активно використовуються як окремі заклади відвідування, так і включені до програм туристичного перебування та екскурсійного обслуговування туристів.

Проблема визначення об'єкта музейного туризму полягає в тому, що термін «музейний туризм» може мати різні інтерпретації та охоплювати різноманітні об'єкти індустрії туризму. Однією з основних складових є чітке визначення того, що саме є об'єктом музейного туризму. З одного боку, об'єктом музейного туризму можуть бути традиційні музеї, які зберігають і виставляють експонати із зібранням, пов'язаних з історією, культурою, наукою та мистецтвом. Однак, з іншого боку, до об'єктів музейного туризму можуть відноситись також археологічні пам'ятки, історичні місця, пам'ятники архітектури, парки та сади зі збереженими пам'ятками культури, які також пропонують туристам відвідати виставки, музеї та експозиції.

Важливу роль у розвитку музейного туризму, який є однією з найбільш швидко зростаючих галузей туризму в світі, відіграє музейне туризмознавство, що вивчає теоретичні та практичні аспекти організації та розвитку музейного туризму, включаючи вивчення різноманітних форм та методів музейної діяльності, які можуть бути привабливими для туристів. Отже, музейне туризмознавство не тільки сприяє збереженню культурної спадщини, але й є важливим джерелом доходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації про музейний туризм свідчать про те, що цей вид туризму є популярним серед відвідувачів музеїв. Проблемам розвитку музейного туризму та функціонування музеїв як об'єктів туризму присвячені праці Балабанова Г. В. [3], Любіцевої О. О., Шпараги Т. І. [5], Бабарицької В. К., Короткової А. Я., Малиновської О. Ю. [2], Поливач К. А. [6] та інших дослідників. У своїх дослідженнях вчені звертають увагу на різні аспекти взаємодії музеїв і туризму, зокрема: створення та розвиток музейних туристичних маршрутів, маркетинг і просування музейного туризму, підвищення якості обслуговування туристів у музеях, забезпечення доступності музеїв для туристів з різних країн та культур,

взаємодія з громадою та створення позитивного іміджу музеїв як туристичних об'єктів. Проте актуальність і складність цих проблем зростає внаслідок динамічної трансформації соціальних функцій музеїв.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на розвиток музейного туризму в останні роки, є проблеми, які залишаються невирішеними і можуть стати перешкодою для подальшого розвитку цього виду туризму, по-перше, проблеми залучення нової аудиторії (більшість відвідувачів музеїв – це люди старшого віку, що ставить під загрозу майбутній розвиток музейного туризму, тому музеї повинні знайти способи повернути молоду аудиторію та підтримувати їх інтерес), по-друге, слід забезпечити розвиток інтерактивних технологій для залучення відвідувачів (існують певні обмеження використання цих технологій через високі вартості та необхідність постійного оновлення), по-третє, багато музеїв мають проблеми з фінансуванням і не можуть дозволити собі розвиватися та привертати нових відвідувачів (для розвитку музейного туризму необхідно знайти нові джерела фінансування та підтримку держави), по-четверту, успішний розвиток музейного туризму потребує кваліфікованого персоналу, здатного забезпечувати якісний сервіс та надавати відвідувачам інформацію. Саме тому дослідження шляхів вирішення даних проблем є актуальним.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження – виявлення гносеологічних проблем, які виникають при спробі визначення об'єкта музейного туризмознавства та обґрунтування можливих шляхів їх вирішення. Реалізація мети передбачає виконання низки таких завдань: з'ясувати роль музеїв у розвитку туризму, конкретизувати зміст понять «музей», «музейна діяльність», «музейний туризм» в контексті туризмознавства; запропонувати шляхи вдосконалення функцій музеїв та їх використання в екскурсійно-туристичній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно даних Міжнародної ради музеїв на 2019 рік [7], у світі налічувалось понад 55 тисяч музеїв у 202 країнах, 576 із яких знаходяться в Україні (і це лише за офіційною статистикою). Проте, слід зауважити, що у зв'язку з пандемією COVID-19 та російським повномасштабним вторгненням в Україну кількість діючих музеїв у світі та в Україні зменшилась.

Наразі музеї відіграють досить важливу роль у міжнародному туризмі, адже вони – привабливі туристичні об'єкти, заклади, що є важливою складовою культурно-пізнавальних подорожей, а також вагомим складовим елементом турів іншої спеціалізації. Музеї сьогодні включені до багатьох екскурсійних і туристичних маршрутів, адже вони культурно насичують і доповнюють будь-яку програму перебування туристів, внутрішніх чи іноземних. Музеї збагачують туристичну діяльність, надаючи їй певного корисного та просвітницького відтінку. Таким чином, сучасну туристичну сферу неможливо розглядати, оминаючи музеї та їх діяльність. Тож украй важливо зрозуміти, яким чином музеї пов'язані з туризмом та яку роль відіграють у його розвитку.

Згідно з Законом України «Про музеї та музейну справу», музей – науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини [4].

Згідно зі словником української мови, музей – споруда, де зберігаються і експонуються твори станкового мистецтва та унікальні або оригінальні речі з історії розвитку культури та природи [1].

За визначенням Міжнародної ради музеїв, музей є неприбутковою, постійною установою, що слугує суспільству та його розвитку, відкритою для громадськості, яка збирає, зберігає, досліджує, передає та демонструє матеріальну та нематеріальну спадщину людства та її навколишнє середовище для цілей освіти, навчання та насолоди [7].

На основі аналізу праць науковців можна дійти висновку, що музей – це заклад, де зберігаються духовні та матеріальні культурно-історичні цінності, котрі демонструються суспільству для виховання та просвітництва, залучення до світової культурної та природної спадщини, що формувалася з надбань усього людства протягом історії.

Закон України «Про музеї та музейну справу» дає більш повне визначення: музейна справа – спеціальний вид наукової та культурно-освітньої діяльності, що включає комплектування, зберігання, охорону та використання музеями культурних цінностей та об'єктів культурної спадщини України, у тому числі їх консервацію, реставрацію, музеєфікацію, наукове вивчення, експонування та популяризацію [4].

Термін «музейна справа» тісно пов'язаний із музейною діяльністю, тож ці два поняття можна ототожнювати, адже музейна справа – це діяльність музеїв із усіх вищеперерахованих функцій і завдань, які вони виконують заради освіти, науки та суспільства.

Роль музеїв у суспільстві традиційно розкривається через виконання наступних основних функцій: документування, науково-дослідної, освітньо-виховної, охоронної.

Сутність *документування* полягає у виявленні та відборі музеєм оригінальних і цінних предметів культурного, наукового, релігійного та історичного значення, створених природою або людиною. Музейні предмети здатні виступати справжніми свідоцтвами певної епохи, події або життя видатної особистості.

Науково-дослідна функція реалізується через отримання нових знань про окремі музейні предмети чи музейні колекції, розвиток теорії і методики збору, зберігання та використання музейних предметів.

Суть *освітньо-виховної функції* полягає у використанні музейних зібрань для зростання рівня освіти, культури і духовності всіх відвідувачів незалежно від віку, статі, етнічного чи соціального походження, релігійних переконань тощо. Особливо важливою є роль музейної діяльності для цілей освіти та виховання дітей та молоді.

Охоронна функція спрямована на забезпечення належних умов зберігання та експонування музейних предметів, їх своєчасної консервації чи реставрації, створення ефективних систем безпеки, здатних запобігти пошкодженню або викраденню предметів.

Під впливом інформатизації, дефіциту фінансових ресурсів, зростаючої конкуренції з боку інших закладів культури, спорту, розваг та відпочинку роль музеїв у суспільстві змінюється. Музеї прагнуть стати культурно-освітніми центрами, що зацікавлені у розширенні аудиторії (не тільки фізичної присутності відвідувачів у залах, але й віртуальних за рахунок використання інформаційно-комунікаційних технологій). Музеї багатьох розвинених країн паралельно з виконанням традиційних функцій інтегруються в індустрію дозвілля і не соромляться цього. Все більше підстав вважати однією з основних функцій сучасних музеїв *рекреаційну*. Головне – не забувати, що розважальні елементи у роботі з відвідувачами є лише інструментом, засобом зацікавити аудиторію, а висока мета діяльності музеїв полягає у зростанні рівня освіти, культури і духовності широких верств населення. У сучасних умовах

зростає значення *функції комунікації* за рахунок організації публічних заходів, участі у культурних ініціативах місцевих громад, активного використання он-лайн сервісів, атракційних і маркетингових технологій тощо.

Окрім зазначених функцій, музеї відіграють важливу роль і в розвитку туризму як внутрішнього, так і міжнародного. У зв'язку з цим останнім часом з'явилося таке поняття як «музейний туризм». Закон України «Про туризм» не виділяє такого виду туризму як окремого, проте в ньому згадується культурно-пізнавальний туризм, до складу якого належить і музейний.

Любіцева О. О. запропонувала наступне визначення: «Музейний туризм – це різновид культурного туризму, що полягає у відвідуванні музеїв, ознайомленні з музейними експозиціями, виставковими залами, фондосховищами, участі в науковій та культурно-освітній діяльності музеїв» [5, с. 10].

Отже, музейний туризм можна визначити як певну геопросторову систему, оскільки він пов'язаний з відвідуванням туристами музеїв та інших культурних об'єктів, розташованих у конкретних географічних місцях. Музеї та інші культурні об'єкти є туристичними ресурсами, які можуть бути використані для залучення туристів до певного регіону чи території. У цьому випадку музеї стають елементом туристичного продукту, а їхня відвідуваність може визначати економічний розвиток певної території. Таким чином, музейний туризм можна розглядати як складову частину туристичного простору, де туристичні ресурси, зокрема музеї, становлять основну привабливість для туристів.

Музейне туризмознавство – це наукова галузь, що вивчає теоретичні та практичні аспекти організації та розвитку музейного туризму. Ця галузь досліджує різноманітні форми та методи музейної діяльності, які можуть бути привабливими для туристів, а також вивчає соціальні, економічні та культурні наслідки, пов'язані з розвитком музейного туризму. Музейне туризмознавство також досліджує історію музейного туризму та збереження культурної спадщини. Метою музейного туризмознавства є створення ефективних стратегій розвитку музейного туризму, які враховують потреби туристів, можливості музеїв та їхній імідж, а також економічні та соціальні аспекти.

Основні завдання музейного туризмознавства полягають у визначенні потреб туристів, їхніх очікувань та інтересів, розробці програм та маршрутів музейних екскурсій, а також в оцінці впливу музейного туризму на розвиток туризму в цілому та культурного наслідку. Музейне туризмознавство також вивчає можливості залучення фінансових та інших ресурсів для розвитку музейного туризму, а також забезпечення якості та безпеки музейних експонатів та інфраструктури.

Висновки. Розглядаючи музеї та їх роль у розвитку туризму, неможливо знехтувати таким поняттям як «музейний туризм», адже він поєднує в собі музеї і туризм, які тісно переплітаються в сучасній туристично-екскурсійній діяльності. Також, інтерпретація терміну «музейний туризм» може відрізнитися у залежності від контексту та цільової аудиторії. Наприклад, для дітей та молоді можуть бути цікавими музеї науки та техніки, а для істориків та любителів мистецтва - музеї, присвячені конкретним історичним періодам або художникам.

Визначення об'єкту музейного туризму є складним процесом через різноманітність музеїв та їхніх експозицій. Залежно від концепції музею, об'єкт музейного туризму може бути визначений як колекція, експозиція, історичне місце чи будь-який об'єкт, пов'язаний з культурою та історією.

Існують різні підходи до визначення об'єкту музейного туризму, зокрема, функціональний, суспільний та геопросторовий. Функціональний підхід зосереджується на ролі музею як основного об'єкта музейного туризму, тоді як суспільний підхід відображає інтереси та потреби суспільства. Геопросторовий підхід розглядає музейні об'єкти як елементи геопросторової системи, що взаємодіють з туристичним ринком та забезпечують популяризацію регіону.

Відсутність єдиного визначення об'єкту музейного туризму ускладнює створення ефективної стратегії розвитку музейного туризму та оцінку його ефективності. Для вирішення цієї проблеми необхідно враховувати різні підходи до визначення об'єкту музейного туризму та розробляти комплексні стратегії розвитку музейного туризму, які враховують потреби туристів, можливості музеїв та їхній імідж, а також економічні та соціальні аспекти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архітектура і монументальне мистецтво. Музей. URL: <http://slovopedia.org.ua/44/53404/297996.html>.
2. Бабарицька В. К., Короткова А. Я., Малиновська О. Ю. Екскурсознавство і музеєзнавство. Київ : Альтерпрес, 2012. 444 с.
3. Балабанов Г. В. Музеї як чинник розвитку туризму: європейський досвід та українські реалії. Функціонування та перспективи розвитку туристичної галузі України: монографія / за заг. редакцією М. Ю. Барна. Львів, 2018. С. 338–360.
4. Закон України «Про музеї та музейну справу». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр>.
5. Любіцева О. О., Шпарага Т. І. Музейний туризм. Київ, 2021. 150 с.
6. Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України. Київ : Інститут географії НАН України, 2012. 208 с.
7. Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України. Київ : Інститут географії НАН України, 2012. 208 с.
8. International Council of Museums. URL: <http://icom.museum>.
9. International Tourism Highlights, 2020 Edition | World Tourism Organisation. – URL: <https://www.eunwto.org/doi/book/10.18111/978928442245>.

REFERENCES:

1. Arkhitektura i monumentalne mystetstvo. Muzei [Architecture and Monumental Art. Museum]. Available at: <http://slovopedia.org.ua/44/53404/297996.html>. (in Ukrainian)
2. Babarytska V. K., Korotkova A. Ya., Malynovska O. Yu. (2012) Ekskursoznavstvo i muzeieznavstvo [Guided Tours and Museum Studie]. Kyiv : Alterpres, 444 p. (in Ukrainian)
3. Balabanov H. V. (2018) Muzei yak chynnyk rozvytku turyzmu: yevropeyskyi dosvid ta ukrainski realii [The museum as a factor in the development of tourism: European experience and Ukrainian realities]. *Funktsionuvannia ta perspektyvy rozvytku turystychnoi haluzi Ukrainy* : monohrafiia. Lviv, pp. 338–360. (in Ukrainian)
4. Zakon Ukrainy «Pro muzei ta muzeinu spravu» [The Law of Ukraine «On Museums and Museum Affairs»]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр> (in Ukrainian)
5. Liubitseva O. O., Shparaha T. I. (2021) Muzeinyi turyzm [Museum Tourism]. Kyiv, 150 p. (in Ukrainian)
6. Polyvach K.A. (2012) Kulturna spadshchyna ta yii vplyv na rozvytok rehioniv Ukrainy [Cultural heritage and its influence on the development of regions of Ukraine]. Kyiv, 208 p. (in Ukrainian)
7. International Council of Museums. Available at: <http://icom.museum>.
8. International Tourism Highlights, 2020 Edition | World Tourism Organisation. Available at: <https://www.eunwto.org/doi/book/10.18111/978928442245>.